

Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
Серия "Филология". Том 20 (59). 2007 г. №4. С.151-157.

УДК 001.4:81'373.46

ОТ МАРГИНАЛЬНОСТИ К ЛЕГИТИМНОСТИ: ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ГЕНДЕРНОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ В ЮРИДИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ

Шилина А.Г.

*Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского,
г. Симферополь, Украина*

Статья посвящена описанию динамики функционирования гендерной терминологии в украинских юридических текстах. Значения гендерных терминов уточняются и конкретизируются двумя способами: через дефиницию и с помощью контекстуальной «поддержки».

Ключевые слова: гендер, гендерная терминология, юридические тексты, национальная концепция гендерного законодательства

*Мужчины и женщины имеют право жить и растить своих детей в достойных человека условиях, свободных от голода и страха насилия, притеснения и несправедливости. Лучшей гарантией этих прав является демократическая форма правления, основанная на участии и воле народа.
ООН. Декларация тысячелетия, 2000 г.*

В конце XX - начале XXI века гендерной терминологии удалось преодолеть барьер «инаковости» и «маргинальности» благодаря совместным усилиям лингвистов, социологов, политологов, историков, юристов и политиков.

Исследователями была проделана колоссальная работа по унификации терминов. Во-первых, гендерные термины систематизированы и структурированы в специализированных словарях: «Словарь гендерных терминов» (2002), «Гендерна політика: поняття, визначення, управлінські підходи. Словник-довідник» (2006). Во-вторых, особенности дефиниций гендерных терминов прокомментированы в глоссариях учебников и программ (См.: Э. Гидденс «Социология» (1999), «Уповноважувальна освіта» (2002), «Основы диалога. Программа для общеобразовательных учебных заведений гуманитарного и общеобразовательного направлений обучения» (2005) и др.). В-третьих, значения гендерных терминов были уточнены с помощью контекстуальной «поддержки». Речь идет о текстах гендерных исследований на английском, украинском и русском языках (См. работы Р. Лакофф, 1975, 1990; Дж. Коатс, 1991; Д. Таннен, 1990; Е. Горошко, 1999-2006; С. Павлычко, 1996-1999; О. Иващенко, 1998; О. Кись, 1997-2006; О. Забужко, 1999; Г. Богданович, 2001; Е. Семиколоновой, 2003, 2006; А. Кирилиной, 1999-2006; О. Ворониной, 1997-2006 и др.). В-четвертых, информация об особенностях перевода английских гендерных терминов на украинский и русский язык собрана на Web-сайтах (См.: <http://pereklad.kiev.ua/ua/theory/slovnem/>; <http://www.owl.ru/gender> и др.).

Следующим шагом к «легитимности» гендерной терминологии стало использование терминов в украинских юридических текстах.

Актуальность исследования. Украинская система нормативно-правовых актов по гендерным вопросам состоит из трех основных блоков:

I блок – международные договоры и конвенции, ратифицированные в Украине: Конвенция ООН «О ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин» принята в 1979 году, в Украине ратифицирована в 1980 году) [9];

II блок – украинские законы, отдельные формулировки которых освещают гендерные вопросы:

- Конституция Украинской Народной Республики от 29 апреля 1918 года, Глава II «Права граждан Украины»: „Актова, громадянська і політична правомочність громадянина УНР починається з 20 літ. Ніякої різниці в правах і обов'язках між чоловіком і жінкою право УНР не знає” [15, с. 14];

- Конституция Украины от 28 июня 1996 года, Глава II «Права, свободы та обов'язки людини і громадянина», статья 24: „Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї...” [10, с. 9];

- Постановление ВР Украины от 12 июля 1995 года „Про рекомендації учасників парламентських слухань щодо реалізації в Україні Конвенції ООН „Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок” ” [15, с.14];

- Постановление ВР Украины от 5 апреля 199 года „Декларація про основні принципи державної політики України щодо сім'ї і жінок” [15, с. 14];

- Постановление ВР Украины от 25 апреля 2001 года „Про підвищення соціального статусу жінок в Україні” [15, с. 14];

- Постановление ВР Украины от 29 июня 2004 года „Про рекомендації парламентських слухань „Становище жінок в Україні: реалії та перспективи”” [14, с. 139];

- Указ президента Украины от 26 июля 2005 года „Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків” [12, с. 77-78];

- Приказ Министерства топлива и энергетики от 19 августа 2005 года „Про вдосконалення роботи щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” [15, с. 15];

- Постановление ВР Украины от 21 ноября 2006 года „Про рекомендації парламентських слухань „Сучасний стан та актуальні завдання у сфері попередження гендерного насильства”” [7];

III блок – специальный закон Украины по вопросу гендерного равенства: Закон Украины от 8 сентября 2005 года „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” [6].

Закон Украины „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” не только определил национальные приоритеты и подходы в отношении гендерной концепции, но и объединил традиции и опыт украинского и международного законодательства [11]. Однако одна лишь имплементация международно-правовых гендерных норм в украинское законодательство не способна обеспечить «эффективного правового регулирования» [4, с. 20]. Украинскому праву необходима институционализация концепции гендера, которая бы многом зависит от разрешения теоретических и

ОТ МАРГИНАЛЬНОСТИ К ЛЕГИТИМНОСТИ: ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ...

практических проблем использования гендерной терминологии как «учеными, юристами и лингвистами, так и создателями нормативно-правовых актов» [13, с. 162]. Для этого необходимо:

лаконично и точно сформулировать дефиницию «зонтичного» (определение Р. Брайдотти) термина «гендер» и составных терминов с компонентом «гендерный»;

учитывать факт культурной «нагруженности» термина «гендер» [2, с. 231] и составных терминов с компонентом «гендерный»: в Украине проживают представители и представительницы разных этнических групп, а категории *гендер* и *этничность* не могут существовать изолированно, впрочем, как и категория *раса* [1; 5; 8].

Все это позволяет сформулировать *цель* данного исследования - проследить динамику функционирования гендерной терминологии в украинских юридических текстах.

Наблюдения показали, что в текстах правового характера самым продуктивным типом оказались составные двухкомпонентные термины с элементом «гендерный». Около 20% подобных терминов имеют дефиниции. Остальные терминологические сочетания пока занимают промежуточное положение между терминами и не-терминами, то есть они функционируют в текстах без дефиниций, однако их значение уточняется в контексте. Например:

I группа: двухкомпонентные термины с элементом «гендерный» («гендерная», «гендерное», «гендерные»):

гендерный + N

гендерный разрыв

Гендерный разрыв - социально, экономически и культурно обусловленные отличия интересов, целей, ценностей женщин и мужчин, возможностей их доступа к ресурсам и распоряжения ими в сфере экономики и власти [12, с. 19].

гендерная + N

гендерная политика

Гендерная политика направление государственной деятельности, основной задачей которого является утверждение равных прав и обеспечение равных возможностей лиц обоих полов через предоставление гарантий равного участия во всех сферах публичной жизни, создание сбалансированной системы льгот и социальной защиты для женщин и, что важно, для мужчин, обеспечение равных возможностей на рынке труда, в сфере образования [3, с. 17].

гендерная отдаленность

Гендерная отдаленность - отличие в положении женщин и мужчин в разных отраслях и регионах (запада и востока, юга и севера) [12, с. 19].

гендерно-правовая экспертиза

Гендерно-правовая экспертиза - анализ действующего законодательства, проектов, нормативно-правовых актов, результатом которого является вывод: насколько эти документы соответствуют принципу обеспечения равных прав и возможностей женщин и мужчин [6, с. 169].

---

³ Общеизвестно, что научный дискурс «пестрит» разнообразными определениями термина «гендер». Это обусловлено существованием многочисленных научных направлений и методологий.

гендерное + N

гендерное неравновесие

Гендерное неравновесие – это реально существующий дисбаланс в социально-половом развитии украинского общества, который предопределяет отличие в положении женщин и мужчин [12, с. 18].

гендерное равенство

Гендерное равенство – равный правовой статус женщин и мужчин и равные возможности для его реализации, что позволяет лицам обоих полов принимать равное участие во всех сферах жизнедеятельности общества [6, с. 169].

гендерные + N

гендерные стратегии

Гендерные стратегии – это произведенные субъектами гендерной деятельности основные направления позитивных действий и соответствующие главные задания, направленные на фактическое обеспечение равных прав и возможностей женщин и мужчин, утверждение гендерного развития, равенства статуса, справедливости и мира во всех сферах государственной и общественной жизни [12, с. 10].

гендерные несоответствия

Гендерные несоответствия – это расхождения в гендерном равенстве, которые реально существуют в регионах и на отдельных территориях страны, а также в гендерном статусе женщины и мужчины [12, с. 20].

II группа: двукомпонентные терминологические сочетания с элементом «гендерный» («гендерная», «гендерное», «гендерные»), значение которых уточняется в контексте:

гендерный + N

гендерный анализ

Гендерний аналіз підходить до розробки політичного курсу та планування програми передбачає збір як кількісних, так і якісних даних; вимагає брати під сумнів базові припущення; враховувати як соціальний, так і економічні фактори, що впливають на жінок і чоловіків [3, с. 35].

гендерный бюджет

Призначення *гендерного бюджету* – справедливий розподіл ресурсів. Функція розподілу прибутків та видатків включає гендерний компонент встановлення бюджетної політики, за допомогою якого уряд визначає і приймає рішення про „справедливий” розподіл прибутку між різними гендерними групами [12, с. 55].

гендерная + N

гендерная асимметрия

...напрацьовані соціальними партнерами пропозиції передбачають внесення правових вимог до проекту Трудового кодексу України з метою подолання дискримінаційних проявів у процесі працевлаштування, здійснення трудової діяльності (усунення дисбалансу в області праці жінок і чоловіків за рівноцінну роботу), зниження гендерної асиметрії в трудовому навантаженні з урахуванням виснажливості деяких різновидів праці для здоров'я жінок і чоловіків... [4, с. 53].

гендерная дискриминация

ОТ МАРГИНАЛЬНОСТИ К ЛЕГИТИМНОСТИ: ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ...

Ігнорування батьківства, прав батька не лише полягає в *гендерній дискримінації чоловіка*, а й приховано містить *дискримінацію жінки*, тому що в такий спосіб весь тягар піклування про дитину падає лише на матір [4, с. 13].

гендерная культура

Уповноважені особи (координатори), на яких покладено функції щодо забезпечення рівності прав і можливостей жінок і чоловіків, у межах своїх повноважень організують роботу відповідних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в напрямі вжиття заходів, спрямованих на формування *гендерної культури* населення; *організації прийому громадян з питань дискримінації за ознакою статі; розгляду та аналізу звернень громадян з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків* [6, с. 175].

гендерная политика

У чоловіків, що є великою соціальною групою, не повинно домінувати ставлення до *гендерної політики* як спроби юридичними методами позбавити їх соціальної влади. Навпаки, за допомогою правового регулювання, правової освіти, *запровадження на законодавчому рівні спеціальних програм слід формувати ставлення до гендерної проблематики як засобу соціально-статевого консенсусу, складової паритетної демократії* [4, с. 30].

гендерная проблематика

Уповноважені особи (координатори), на яких покладено функції щодо забезпечення рівності прав і можливостей жінок і чоловіків, у межах своїх повноважень організують роботу відповідних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в напрямі навчання працівників центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з питань *гендерної проблематики; вжиття заходів щодо усування проявів дискримінації за ознакою статі* [6, с. 175].

гендерная статистика

Один із варіантів рішень для кращого врахування гендерних підходів -- це важливість використання *гендерної статистики*, що відстежує зміну гендерних розходжень у доходах, доступ до вакансій, до посад, що пов'язані з прийняттям рішень, а також розподілом парламентських місць, зайнятих жінками і чоловіками [3, с. 37].

гендерная теория

Загалом категорія „відмінності” відіграє особливу роль у концепціях *гендерної теорії*. Її сутність полягає в тому, що у повсякденному житті ми *розрізняємо представників різних статей і вважаємо такий поділ істотним, тому виникають проблеми при реалізації центральних принципів права -- неупередженої об'єктивності та нейтральності* [4, с. 11].

гендерное + N

гендерное насилие

Міжнародний день ліквідації насильства проти жінок та 16 днів активності проти *гендерного насильства* відкривають можливість для виступів у ЗМІ та публічних заходів. Держави-учасниці, які беруть участь у цій кампанії Ради Європи, запрошуються публічно засудити *насильство проти жінок у сім'ї або родині* та приєднатися до неурядових організацій та інших структур національного рівня, які беруть участь у *16-денній кампанії з припинення насильства проти жінок* [7, с. 91].

гендерное развитие

Гендерний розвиток у політичній сфері має передбачати суттєве підвищення вимог до рівня представництва жінок в органах законодавчої влади, органах місцевого самоврядування; сприяння громадській активності жінок... [3, с. 20].

гендерные + N

гендерные правоотношения

Відсутність правозастосовчої практики щодо гендерних правовідносин, зокрема рішень судів про відновлення порушених прав у зв'язку з дискримінацією за ознакою статі, свідчить, що громадяни не мають належних правових засобів для захисту своїх прав [4, с. 27].

гендерные роли

Існування двох великих соціальних груп – чоловіків і жінок – означає наявність у них специфічних потреб, які необхідно враховувати в процесі правового регулювання. Різні гендерні ролі впливають на зміст прав, їх реалізацію, вірогідність порушень та дієвість засобів захисту [4, с. 11].

гендерные слушания

Предметом уваги на контрольних гендерних слуханнях у комітетах може стати, зокрема, Національний план дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності в суспільстві... [4, с. 74].

гендерные стереотипы

Актуальним постало завдання перегляду змісту підручників з метою вилучення дискримінаційних за контекстом положень. Широкомасштабним завданням правового регулювання в сфері функціонування закладів культури є подолання гендерних стереотипів у суспільстві [4, с. 53].

гендерные усилия

Гендерні зусилля в соціальній сфері спрямовуються на охорону материнства, батьківства та дитинства; охорону здоров'я; рівність у сімейних відносинах; розроблення та реалізація програм боротьби з бідністю з прискоренням подолання тенденції фемінізації бідності [3, с. 20].

Таким образом, в украинских юридических текстах прослеживается тенденция формулировать определения гендерных терминов четко и лаконично [4, с.20]. Значения гендерных терминов уточняются и конкретизируются двумя способами: через дефиницию и с помощью контекстуальной «поддержки». Мы вправе говорить о «вхождении» в украинский правовой дискурс термина *гендер* и составных терминов с компонентом *гендерный*.

Выводы. Своевременное, научно обоснованное использование гендерной терминологии в украинском правовом дискурсе может быть воспринято неоднозначно. С одной стороны, гендерная терминология содействует обеспечению равных прав и возможностей женщин и мужчин, эффективности правового регулирования гендерных вопросов в Украине. С другой – для гендерной терминологии, как и для закона по гендерному равенству, есть опасность превратиться в декларативную, далекую от действительности категорию. Как известно, правовые нормы в отношении защиты прав и свобод личности от дискриминации не всегда реализуются на практике. Изменить подобную ситуацию возможно путем дальнейшей разработки национальной концепции гендерного законодательства с учетом культурных традиций Украины при поддержке со стороны государственных служащих, экспертов по гендерным вопросам и граждан Украины.

Список литературы

1. Айслер Р. Чаша та меч. – К.: Сфера, 2003. – 355 с.
2. Брайдотти Р. Половое различие как политический проект номадизма// Хрестоматия феминистских текстов. – СПб: Издательство «Дмитрий Буланин», 2000. – С. 220-249.
3. Впровадження гендерних підходів у діяльність органів виконавчої влади: Практичний посібник для державних службовців. – К.: К.І.С., 2004. – 180 с.
4. Впровадження гендерних підходів у роботу комітетів Верховної Ради України: Практичний посібник. – К.: К.І.С., 2005. – 186 с.
5. Гендерний підхід: історія, культура, суспільство. – Львів: ВНТЛ-Класика, 2003. – 252 с.
6. Закон України „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”// Законотворчість: забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. – К.: Заповіт, 2006. – С. 169-180.
7. Кампанія Ради Європи боротьби з насильством проти жінок включно із насильством у сім'ї // Парламентські слухання „Сучасний стан та актуальні завдання у сфері попередження гендерного насильства”. Верховна Рада України. – 21 листопада 2006 року. – К., 2006. – 95 с.
8. Кімелл М. Гендероване суспільство. – К.: Сфера, 2003. – 490 с.
9. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок // Розуміння й використання механізму прав людини. – К.: СП „Інтертехнодрук”, 1999. – С. 27-34
10. Конституція України. Конституція Автономної Республіки Крим – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 80 с.
11. Міжнародний досвід державного забезпечення рівності жінок та чоловіків: Матеріали міжнародної конференції (30 червня – 1 липня 2003 р.). – К.: ЛОГОС, 2003. – 216 с.
12. Національна концепція гендерних перетворень в Україні. Проект – К., 2005. – 78 с.
13. Прудд Ю.Ф. Зміст понять та значення термінів *закон і законодавство* в сучасній юридичній науці// У царині лінгвістики і права. – Сімферополь: Елїнь, 2006. – С. 162-165.
14. Становище жінок в Україні: реалії та перспективи: Парламентські слухання (9 червня 2004 р.). – К., 2004. – 172 с.
15. Христова Г.О., Уварова О.О. Законодавче забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: міжнародний досвід та національні особливості. – Харків: Райдер, 2006. – 72 с.

Шиліна А.Г. ВІД МАРГІНАЛЬНОСТІ ДО ЛЕГІТИМНОСТІ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТАХ

Стаття присвячена опису динаміки функціонування гендерної термінології в українських юридичних текстах. Значення гендерних термінів уточнюються та конкретизуються двома способами: через дефініцію та за допомогою контекстуальної „підтримки”

Ключові слова: гендер, гендерна термінологія, юридичні тексти, національна концепція гендерного законодавства

Shilina A. FROM MARGINALITY TO LEGITIMACY: PECULIARITIES OF GENDER TERMINOLOGY FUNCTIONING IN JURIDICAL TEXTS

The article is devoted to dynamics of gender terminology functioning in Ukrainian juridical texts. Meanings of gender terms are concretized and defined more precisely in two ways through definition and through context "support".

Key words: gender, gender terminology, juridical texts, national conception of gender legislation

Поступила в редакцію 16.03.2007 г.